

F 19.419
2

გ. ბურჭულაძე

ქართული
ბიბლიოთეკა

ბერმანელთა
ასალუბინები
ამიერ-კავკასიაში

გრ. ყიფშიძის რედაქციით.

ტფილისი
ელექტრო-მეჭადვი წიგ. გამომც. ქართ. აზს—ისა.
1911

გ. გურჯულაძე

ქართული
ბიბლიოთეკა

მეცნიერული ნაშრომები

სამიერ-კავკასიის

გრ. ყიფშიძის რედაქციით.

ტფილისი
ელექტრო-მბეჭდავი წიგ. გამომც. ქართ. იმპ.—ისა.
1911

$32554 (= 1122) (479.8) + 94 (= 1122)$
 გეომეტრიკა სხატუნების სიღრმის
 გეომეტრიკის სიღრმის სიღრმის

F-19.419

130000
 130000
 130000
 130000

გერმანელთა ახალშენები ამიერ-კავკასიაში

I

ისტორია გერმანელთა ახალშენების დაფუძნებისა ამიერ-კავკასიაში.—ტფილისის და განჯის გუბერნიაში.

ვისაც რკინის გზით გაუვლია ტფილისისა და განჯის გუბერნიაზე, უეჭველად შენიშნავდა რკინის გზის ახლო მდებარე გერმანელთა ორ ახალშენს: ერთს ტფილისის ახლოს, მეორეს—განჯის ახლოს. ამისთანა ახალშენი ტფილისისა და განჯის გუბერნიაში სულ შვიდია. დღეს მსურს მოგახსენოთ, თუ როგორა სცხოვრობენ გერმანელები ანუ ნემენცები ამ სოფლებში. მაგრამ სანამ იმათ ცხოვრების აღწერას დავიწყებდეთ, საჭიროა ვიცოდეთ, თუ საიდან, ან როდის გადმოსახლდნენ გერმანელები ჩვენში. ამისათვის ცოტა შორიდან დავიწყებთ საუბარს.

ამ ასის წლის წინად, სახელდობრ 1800 წლიან წელთა შორის, ევროპაში დიდი ომიანობა იყო. სწორედ ამ ხანებში მოჰხდა საფრანგეთის დიდი რევოლუციუცია. საფრანგეთში გალატაკებულმა და მიწასთან გასწორებულმა ხალხმა უკანასკნელი ღონე მოიკრიბა და თავისსავე მთავრობას შეებრძოლა. ხალხს უნდოდა მოესპო ბატონ-ყმობა და თანასწორობა დაე-

მკვიდრებინა. მართლაც და საფრანგეთის ხელისუფლებამ და-
 მარჯვა, მთავრობა დაამხო და თავისუფლებას დასცა
 შა ააფრიალა. სხვა სახელმწიფოებს ეს არ მოეწო-
 ნათ და საფრანგეთს ომი გამოუცხადეს. მათ კავში-
 რი შეჰკრეს და საფრანგეთს მოსპობას უპირებდნენ.
 ამ დროს საფრანგეთს გამოუჩნდა დიდებული სარ-
 დალი, რომელმაც იგი განსაცდელისაგან იხსნა. ის
 სარდალი იყო დიდებული ვაჟკაცი, სახელგანთქმული
 ნაპოლეონი. ნაპოლეონმა, არამც თუ მტერი თავის
 სამშობლოს მიჯნამდე არ მიუშვა, არამედ საფრანგე-
 თის ჯარით მტერს მიუხდა კარზე, დაამარცხა და ყვე-
 ლგან თავისუფლება გამოაცხადა. თავის ძღვევამოსილ
 ჯარით ნაპოლეონმა მთელი ევროპა დაიპყრო და ყვე-
 ლა სახელმწიფოთა სამზღვრები მოსპო. ნაპოლეონის
 მიერ დამარცხებული სახელმწიფონი არა სცხრე-
 ბოდნენ და ევროპაში ომს ბოლო არ ეღებოდა.

გამუდმებულმა ომიანობამ ხალხი ძალიან გააღა-
 ტაკა, ნამეტნავად სამხრეთ გერმანიაში, რომელიც
 საფრანგეთის მოსაზღვრედ მდებარეობს; ხალხი ვე-
 ღარა ჰხედავდა ომისა და არეულობის დასასრულს.

სწორედ ამ დროს ვიურტემბურგის საერისთა-
 ვოში გავრცელდა ხმა: „მოახლოვდა ქვეყნის დასა-
 სრული; მალე იქნება მეორედ მოსვლა; ეს არეუ-
 ლობა-ომიანობა წინამორბედი ანტიქრისტეს მოსვ-
 ლისაო; რომელ ქრისტიანესაც სურს ანტიქრისტეს
 დევნისაგან თავი იხსნას, უნდა გაიხიზნოს შორს
 აღმოსავლეთისაკენ, საცა იესო ქრისტე აღადგენს
 თავის სამეფოსაო.

ამისთანა ხმებმა და უმთავრესად კი ომიანობისა და არეულობის მიერ გამოწვეულმა სილატაკებმა, მალიან ბევრი გერმანელი აიძულა აყრილიყო თავის მამა-პაპათა ადგილიდან და სადღაც, აღმოსავლეთისაკენ ეძებნა ქრისტეს სამეფო; ზოგი მათგანი ამერიკაში წავიდა და ზოგმა კი რუსეთს მოაშურა, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ კავკასიას, რადგანაც კავკასია გერმანიიდან აღმოსავლეთადა სძევს.

რუსეთის მთავრობა კავკასიაში გერმანელების გადმოსახლებას დიდის თანაგრძნობით მიეგება. იმ დროს ის-ის იყო საქართველო შეუერთდა რუსეთს, და რუსეთმაც ბაქოსა და განჯის სახანოების დაპყრობით კავკასიაში თავისი მფლობელობა გაათართოვა. მთავრობას სურდა ჩაესახლებინა კავკასიის შკვიდრთა შორის გერმანელები, რათა მათგან კავკასიელთა შეესწავლათ მიწის შემუშავება და საზოგადოდ სასოფლო მეურნეობა. ამას გარდა, რუსეთს სურდა კავკასიის უდაბურ ადგილებში მოსახლეები გაეჩინა; ამისათვის რუსეთის მთავრობა დაჰპირდა გერმანელებს, თქვენის გადმოსახლების ხარჯს მე ვკისრულობ და, თუ კავკასიაში დაბინავდებით (გერმანელებს უფრო შორს აღმოსავლეთისაკენ სურდათ წასვლა) მიწებს, სამეურნეო იარაღს მოგცემთ და ორმოცდაათ წელიწადს ყოველგვარ გარდასახადისაგან განგათავისუფლებთო.

1817 წ. დაახლოვებით 1440 კომლმა გერმანელმა დასტოვა თავისი მამა-პაპეული კერა და ვიურტემბურგიდან კავკასიისაკენ გამოსწია. იმ დროს

არც რკინის გზები იყო და არც გზატკეცილები, გერმანელები ფურგუნებით თავიანთ ავტო-ლიდებთან ნება-ნება მოდიოდნენ. თითქმის სამ წელიწადს მოუნდნენ, ვიდრე კავკასიამდე მოაღწევდნენ. ბევრმა ვერ გაუძლო შორეულ მგზავრობას და გზაში დალია სული. დიდ ვაი-ვაგლახს შემდეგ, გერმანელები ჩამოვიდნენ ქალაქ ოდესაში. ბევრმა მეტი სიარული ველარ შესძლო და იქვე დარჩა. მხოლოდ ხუთასიოდე კომლმა განაგრძო გზა კავკასიისაკენ. რათა ამ ხუთას კომლისთვის მგზავრობა გაეადვილებინათ, რუსეთის მთავრობამ დაჰყო ჯგუფებად. თითო ჯგუფში ორმოცდა-ათ ფურგუნამდე იყო. ჯგუფები ერთმანეთს რამდენისამე დღის მანძილზე მისდევდნენ. მაშინ საქართველოში მხოლოდ კავკასიის სამხედრო გზით შემოსივლებოდა. ეს გზა ეხლაც არის: იწყება კავკაიდან, გადმოდის სტეფანწმინდაზე, დუშეთზე, მცხეთაზე და ტფილისში ჩამოდის. აი, ამ გზით, დიდის გაქირვების შემდეგ, გერმანელები ტფილისს ჩამოვიდნენ. მათ ტფილისის მაზრის სხვადასხვა ადგილას მიუზომეს თავისუფალი მიწები და დაასახლეს. იმათში ორმოც კომლამდე კარგი ხელოსნები აირჩიეს და ტფილისის ახლოს დაასახლეს. ამ ახალშენს სახელად ეწოდება **ახალი ტფილისი**. შემდეგ, როცა ტფილისი გაიზარდა, ეს ახალშენიც ტფილისს შეუერთდა; სადაც წინად ეს ახალშენი იყო, ახლა მიხეილის პროსპექტია. საცა ახლა ლიუტერანების ეკლესიაა მიხეილის „პროსპექტზე“, ის ახალშენის შუაგული იყო.

ბოლოს ჩამოსულ გერმანელებს ტფილისის ახლო-მახლო თავისუფალი მიწები აღარ ეყოთ. ჯის გუბერნიაში დაასახლეს.

სულ შვიდი ახალშენი გააშენდა, ხუთი ტფილისის გუბერნიაში: 1) ალექსანდერდორფი, (ტფილისთან); 2) მარიენფელდი (სართიკალასთან, გარე-კახეთი); 3) ეკატერინენფელდი; 4) ალექსანდერჰილფი; 5) ელიზაბეტტალი; ორიც განჯასთან: ელენენდორფი და ჰანეფელდი.

მიზომილ მიწებზე გერმანელებმა გააშენეს: ვენახები, ბაღები, გაიყვანეს სარწყავი არხები და მუდმივის მუყაითობით იმათი სოფლები ანუ ახალშენები ისეთი მდიდარი და მოწყობალია, რომ კავკასიაში ერთი სოფელიც ვერ შეედრება.

თუმცა ყველა ეს ახალშენები გარეგნობით ერთმანეთსა ჰგვანან, მაგრამ თავისის სიმდიდრითა და მოწყობილობით პირველი ადგილი ელენენდორფს უჭირავს და მეც ელენენდორფის აღწერას შეუდგები. რასაც ჩვენ ელენენდორფში ვნახავთ, იმას მეტ-ნაკლებად ყოველ ახალშენში შევხვდებით.

II

აღწერა ელენენდორფისა

- ა) გარეგანი სანახაობა; ბ) ქუჩები, სახლები და მათი მოწყობილობა; გ) სისუფთავე.

ელენენდორფი განჯიდან რვა ვერსის მანძილზე მდებარეობს. გასცდები. თუ არა განჯიდან სამ ვერსს, თქვენს თვალს მშვენიერი სურათი წარმოუდ-

გება; გზის მარჯვნივ თვალგაუწვდენელი საუკეთესო
ვენახებია. ვაზები თვალუწვდენელ სიგანეზე მხოლოდ

გერმანელთა ახალშენი ელენდორფი, (განჯის მახლობლად).

ბრად ჩამწყრივებულა და ღონიერ სარებს ჩაჰხვევია.
მთელ ამოდენა ვენახს მალალი გალავანი აქვს შე-

მოვლებული. გალავანს გზის მხარეს შიგა-და-შიგ ვე-
ბერთელა ბჰისკარები აქვს დატანებული. მტკიცე-
ნუ თუ ეს ამოდენა თვალუწვდენელი ვენახი ერთს
კაცს ეკუთვნისო? პასუხად მიიღებ— ეს ვენახები გერ-
მანელებისა არისო.

გზაც საუცხოვოა. გზის ორსავე მხარეზე ლა-
რივით ჩამწკრივებულია დიდრონი ხეები. გადაუხ-
ლართიათ ერთმანეთში ტოტები და გზას გიჩრდი-
ლავენ. ახალშენამდე სულ ჩრდილში მისდინარ და
მადლობას უთვლი მათს დამრგველთ; ეს ხეები ახალ-
შენის მკვიდრთა დარგულია. მცენარეულობა გერ-
მანელებს საზოგადოდ ძალიან უყვართ: ყველა ახალ-
შენის ქუჩები მისავალ გზა-ხეივანსა ჰგავს.

მისავალ გზაზე ამ რიგათა რგავენ გერმანელები
ხეებს: გაზომავენ გზას, საცა ხეების დარგვა უნ-
დათ, კენჭის ყრით ინაწილებენ თავიანთ შორის;
ვისაც რა ნაწილი შეჰხვდება, მოვალეა თავის ნა-
წილში ხეები დარგას, მორწყას, მოუაროს. თუ
ხე დაბერდა, გახმა ან ქარმა მოსტეხა, იგივე გერმა-
ნელი ან მისი ჩამომავლობა მოვალეა ახალი ხე ჩარ-
გოს. ეხლა გერმანელებსა სურთ ახალშენთა მისა-
ვალ გზაზე იმისთანა ხეები დარგონ, რომელნიც
სარგებლობასაც მოუტანთ. იმათ სურთ მთელ მისა-
სვლელში, ოთხი ვერსის მანძილზე, კაკლის ხეები
ჩაჰრგონ. როცა კაკალი შემოვა, დარაჯს დაუყე-
ნებენ, რომ არავინ მოიპაროს. კაკალს დაბლერ-
ტავენ, გაჰყიდნიან და ფულს რომელსამე სასოფლო
საქმეს მოახმარებენ, მაგ. საავადმყოფოს. შეიძლება

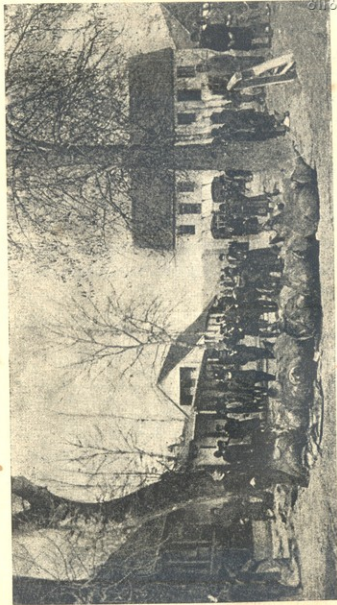

ზეთის სახდელი ქარხანაც გამართონ. ამ გვარად, გზაზე ჩამწკრივებული ხეები ორ-ნაირ სარგებლობას მოქმედებენ: ერთი მხრივ ტანს, ჩრდილსაც გააჩენს და ნაყოფსაც მისცემს.

ესთქვათ,—ჩახვედით ელენენდორფში. ვაკვირვებაში მოსდინხართ იმ სისუფთავით, რომელიც იქ არსებობს. ვერ ჰნახავთ ოღრო-ჩოღრო, მიკიბულ-მოკიბულ, ნაგვით სავსე ქუჩებს, მთვრალის ხალხით სავსე სამიკიტნოებს, ნახევრად დანგრეულ სახლებს ბინძურ ეზოთი. ყველაფერს იმისი დაღი აზის, რომ იქ კულტუროსანი ხალხი, გამჭრიახი, შრომის მოყვარე მკვიდრი სცხოვრობს. სუფთა, ლარივით სწორე, განიერი ქუჩები, ქუჩის პირას წამოქიმული ლამაზი სახლები, სუფთა, განიერი ტროტუარები, ქუჩის ორსავე მხარეს ვიწრო არხები, რომლებშიაც საამურად მოჩხრიალეებს წყალი, ქუჩის ორსავე მხარეს ჩამწკრივებული ზეცამდის ამართული ალვის ხეები,—აი, ის სანახაობა, რაც პირველადვე თქვენს ყურადღებას იპყრობს.

სოფლის შუაგულში დიდი მოედანია. ყველა ქუჩები აქ იყრის თავს. ამ მოედნის გარშემო შენობები სულ სასოფლო, საზოგადოა. ერთ მხარეზე არის ეკლესია და სკოლა, მეორეზე—სოფლის სამმართველო, იქვე სოფლის საამხანაგო დუქანი, მერე საამხანაგო საყასპო, იმის გასწვრივ ღვინის გამყიდველთა საამხანაგო სადგომი. მოედანსაც გარშემო ხეები აქვს შემორგული.

სახლები სრულებით არ ჰგავს ჩვენებურს სახლებს. ეს სახლები მკვიდრია და ლამაზი; სახურავი

გერმანელთა ახალშენი ვლენდორფი, — (განჯის მახლობლად).

ძალიან აწოწილი აქვთ და ისე დაქანებული, როგორც
 ზედ ერთ წვეთ წყალსაც არ შეუძლია გერმანელების
 გერმანელების სუფთა ეზოში ვერა ჰნახავთ ვერც სა-
 სიმინდეს, ვერც მარანს, ვერც ბელელს, ვერც სამ-
 ზარეულოს, ვერც საკუქნაოს: ყველა ეს ერთად
 თავმოყრილია სადგომ შენობაში. გერმანელების სად-
 გომის ქვეშ მიწაში ამოთხრილია სარდაფი. სარდაფის
 თავი თაღებით არის გადაყვანილი. სარდაფში გერ-
 მანელები ღვინოს ბოჭკებით ინახავენ. ეს არის იმათი
 მარანი. სარდაფს ზემოდან თითონ გერმანელების
 სადგომია. სადგომი უმეტეს ნაწილად სამის ოთახი-
 საგან და სამზარეულოსაგან შესდგება. სადგომის ზე-
 ვით სხვენია. სხვენი ძალიან მაღალია და რამდენსამე
 ნაწილად დაყოფილი. სხვენში გერმანელები ინა-
 ხავენ: პურს, ქერს, ხილს, სიმინდსა და საზოგადოდ
 ყოველსავე სანოვავეს.

ამგვარად ერთსა და იმავე შენობაში გერმანე-
 ლი თითონაცა სდგას, ზე თავის კირნახულსაც ინახავს,
 რაიცა ცოტა აღაგეს იქერს.

გერმანელებს ეზოები პატარა აქვთ. ეზოს გა-
 ლავანი აქვს შემოვლებული. ეზოში, სახლის მოშო-
 რებით, თავლაა, სადაც ძროხები და ცხენები ჰყავთ
 თითო ოჯახს ორი-სამი ძროხა მაინცა ჰყავს, როგორც
 საწველად, ისე სასუქის გულისათვის.

გერმანელს სამი ოთახი აქვს. ერთი სასადილო,
 ერთი — საძილო, ერთი — სასტუმრო. სასტუმრო
 უბრალოდ, მაგრამ გემოვნებაზედ არის მორთული:
 სელის სკამები, მაგიდა, საწიგნე წიგნებით, ტახტი

მუთაქებით, კედელზე და ძირს იატაკზედ ხედიანად კუთხეში ფისგარმონია ან პიანინო*), უკლებლად ჩარჩოიანი სურათები, ან ნახატებიდან ამოღებული ვარაყით ნაწერი სიტყვები, — აი მთელი მოწყობილობა სასტუმროსი.

მაგრამ ყველაზე საგულისხმო სამზარეულოა. ჩემის აზრით, ადამიანის კულტუროსნობა სამზარეულოს სისუფთავით უნდა იზომებოდეს. გერმანელების სამზარეულოში წარმოდგენილი სისუფთავეა. ორის ქვაბის დასადგმელ პატარა „პლიტას“, ქვაბს, ხუფებსა და სხვა სამზარეულოს ხელსაწყოს კრიალი გააქვს. სამზარეულო თუმცა პატარაა, მაგრამ დიდის სისუფთავის გამო სამზარეულოში აბანოს ქიას ვერ ნახავთ. რომელიც ჩვენებურ სამზარეულოს მუდმივი სტუმარია.

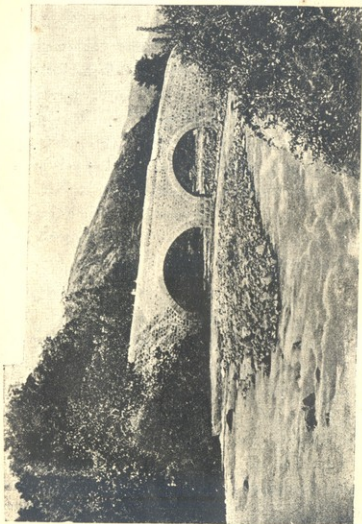
ასეთი უმაგალითო სისუფთავე გერმანელ ქალების ჩვეულებით აიხსნება. ისინი თუმცა მუდამ დღე უვლიან სახლს და სწმენდენ ავეჯეულობას, მაგრამ კვირაში ერთხელ, შაბათობით, ყველაფერს ისე საფუძვლიანად უვლიან, როგორც ჩვენ ვიცით დიდ უქმეების წინ. ფანჯრებს საპნით რეცხავენ, ფარდაგებს ბლერტავენ, ავეჯეულობის მტვერსა სწმენდენ, სამოვარს და სხვა თითბრის ავეჯს სწმენდენ, ეზოებს ჰგვიან და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ფილაქანსაც**) კი თბილის წყლითა რეცხავენ. ამისთანა

*) ფისგარმონია და პიანინო საკრავია.

**) ფილაქანი აგურის იატაკია.

სისუფთავის გამო, ახალშენში ბაღინჯო, ანუ წყლის
ლი არა-ჩვეულებრივი მოვლენაა. სკოლაში ბავშვებს
არ იცოდნენ, ეს მწერები რა არის, არსად არ ენახათ.

გერმანელთა ახალშენი ელენდორფი, (განჯის მახლობლად).

ყოველ ხაზში სასმელ წყლის მილია გაყვანი-
ლი. გერმანელებს სასმელი წყალი რკინის მილებით

მოჰყავთ მთიდან, თითქმის ათის ვერსის სიშორიდან ვენახების სარწყავად კი—მდინარე განჯიდან, ესე სამი ვერსის მანძილიდანაა გამოყვანილი წყლის არხი. აქ მხოლოდ ამ არხის წყალობით გახდა შესაძლებელი მიწის შემუშავება და ვენახების გაშენება. მაგრამ რადგანაც გერმანელებმა ძალიან ბევრი ვენახები გააშენეს, სარწყავ-არხის წყალი არ ეყოთ, (მოურწყველად აქ არაფერი ჰხარობს), ამისთვის მოაწყვეს ვგრედ-წოდებული „კიარიზი“. კიარიზით მორწყვა სპარსეთში იციან და გერმანელებსაც სპარსელებმა ასწავლეს. კიარიზით მორწყვა ასეთია: მთის ძირას მოთხრიან იმ სიღრმე ორმოებს, სანამ ყველა ორმოში წყალი არ გამოჩნდება. შემდეგ ყველა ორმოს ხვრელებით შეაერთებენ და ამგვარად მოაგროვებენ ბლომად წყალს. შემდეგ ხვრელს გასთხრიან დაბლობისაკენ, საითაც ვენახებია, ვიდრე ეს წყალი დედამიწიდან არ გამოვა. ვენახებს ამ წყლით რწყავენ. კიარიზები გამოჰყავთ არა მარტო მთის ძირებიდან, არამედ იმ ფერდოებიდანაც, საცა ვენახებია გაშენებული. როცა ვენახებს არხის წყლით რწყავენ, ბევრი წყალი მიწის ქვეშ იპარება და კიარიზით აი ამ წყალს აგროვებენ. ამნაირად, გერმანელებს მუქთად ერთი წვეთი წყალიც კი არ ეკარგებათ.

წარმოება ახალშენებში

ა) შევენახეობა; ვენახების სანახაობა და მათი შემუშავება. ბ) მელვინეობა; ღვინის დაყენების წესი. გ) საელექტრონო სადგური და ელექტრონის ძალის მოხმარება სხვადასხვა ქარხანაში (სადურგლოსა, სამკედლოსა, საბოქვისა და საფურგუნეში). დ) მანქანების სადნობი ქარხანა; გაკეთება და შეკეთება სამეურნეო იარაღებისა.

ახალშენელთა ცხოვრების უმთავრესი წყარო ღვინოა. ამისათვის ვაზის გაშენებას და ვენახის მოვლას უმთავრეს ყურადღებას აქცევენ. ვენახები გერმანელებს ერთ ალაგასა აქვთ შეჯგუფებული. მთელს ვენახებს საერთოდ გალავანი აქვს შემოვლებული. უცხომ რომ შეჰხედოს, ეგონება, ერთი ვენახიაო. ერთი ვენახი მეორისაგან პატარა კვალით იყოფა, ვენახებს საერთო გზა ჩაუდის, რომელზედაც ფურგუნებს შეუძლიან სიარული; გზა კარგია და, სადაც საჭიროა, ცემენტის კოხტა ბოგირებია გაკეთებული. ახალშენის ვენახები სიგრძით ათ ვერსამდე იქნება, სიგანით კი ზოგან სამ ვერსამდე, ზოგან—ნახევარ ვერსიცი არ იქნება. ამოდენა ვენახებს მხოლოდ ოთხი კაცი ჰყარაულობს. ყარაულები ვენახებს ცხენებით გარს უვლიან. ვენახებს დარაჯობა უნდათ იმისათვის, რომ თათრები იპარავენ ხოლმე ყურძენს. თვით გერმანელებმა ქურდობა არ იციან; რთველს ყველანი ერთსა და იმავე დროს იწყებენ.

ვენახები ძალიან კარგი ნაკეთებია. მთელ კავკასიაში ამისთანა კარგად ნაკეთები ვენახები არ მოიპოვება. ვენახს განუწყვეტლივ რწყავენ, ზამთარშიაც კი. გერმანელი ვენახში გამულმმებით მუშაობს. გაზაფხულდება თუ არა, გერმანელები ქირობენ სპარსელებს და ვენახებს აბარვინებენ; ამასთანავე ვენახს სასუქს (პატივს) აყრიან. ვისაც სასუქი არა ჰყოფნის და სასყიდლადაც ვერ უშოვნია, მთის ფერდობებზე და სხვა ნოყიერ ალაგას სობრის ზედაპირს (შავ მიწას) და, პატივის ბაღლად, ვენახს აყრის. ამ მოვლის გამო, ვაზი ძალიან ღონიერია. თუ ჩვენში საყურძნედ ერთ რქას ღუნავენ, გერმანელები ორ რქასა ჰღუნავენ, და ერთ ვაზიდან რამდენიმე ფუთი ყურძენი ჩამოდის. ჩვენში დესეტინა იძლევა ასს ან ორას ვედრო ღვინოს, ახალშენებში ერთი დესეტინა რვაას ვედროზე მეტ ღვინოს აძლევს.

გაზაფხულზედვე გერმანელები შავ ყურძნის ყვავილს აბერტყავენ გარეულ ვაზის (კრიკინის) ყვავილის მტვერს. კრიკინის ყვავილი თათრებს ჩამოაქვთ მთიდან და გირვანქას ექვს შაურად ჰყიდიან. თუ კრიკინის ყვავილის მტვერი არ დავაბერტყეთ შავის ყურძნის ყვავილსაო,—ამბობენ გერმანელები,—ძალიან წვრილ-მარცვალა და ცოტა ყურძენი მოდისო.

რადგანაც ახალშენს ახლო ტყე არ არის სოციალისტური რეჟიმის დანერგვის გამო და ვენახისათვის გამოუსადეგარ აღმოგნებულა

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

F-19. 679

მანელებს თითონ მოჰყავთ ეკლის (აკაციის) ხეები. ეკლის ხე ძალიან ჩქარა იზრდება, მაგარიც ხდება. სამი წლის ეკლის ხეს უკვე ქიგოზე აკრავენ წნორის (ტირიფის) ტოტებით. შემოდგომაზე სკრიან წნორის ტოტებს და ზამთარში მიწაში ინახავენ. გაზაფხულზე წყალში ალბობენ, წნორის ტოტები რბილდება და ღვედივით იხრება და ამ რიგად ხმარობენ ვაზების შესაყელად. ვენახებს გერმანელები ისევე სწამლობენ, როგორც ჩვენში, მოვლით კი უკეთესად უვლიან. მაგალითად, ვაზის ფოთოლს ერთი რაღაც ჰია ჰყოლია, რომელიც ვაზის ფოთოლს ახვევს და შიგ თესლსა ჰყრის. ამის გამო ვაზს ფოთოლი უხმება. გაიგებენ თუ არა გერმანელები, ეს ჰია გაჩნდაო, მაშინვე ყველა, დიდი და პატარა, ვენახებს მოედება. ყველას ხელში ნავთით სავსე კოლოფი უჭირავს. თვითეულ ვაზს უშინჯავს ფოთოლს. როცა ამ ჰიას იპოვიან, დაიქვრენ და ნავთში აგდებენ. ასე დაბეჯითებით ვენახის მოვლა საადვილოა კიდევ იმისთვის, რომ ვაზები ვენახებში რიგზეა ჩამწყკრივებული. ჩვენში არ შემხვედრია, რომ თვითეულ ვაზის ფოთოლი გაეშინჯოთ და შიგ ჰიები ეძებნოთ. ვაზები გერმანელებს მარტო კახეთის ჯიშისა აქვთ. რადგანაც ახალშენებში ჯერ ფილოქსერა არ გაჩენილა, ვენახებიც დაუმყნელი აქვთ.

დადგება თუ არა ყურძნის დაკრეფის დრო, სასწავლებლები ორის კვირით იკეტება, და დიდი-პატარა, სულყველა ვენახში მიდის. ამ დროს ძალიან

ძვირია მუშა ხელი. პატარას კი იმდენისავე დაკრე-
 ბა შეუძლიან, რაც დიდს. გერმანელები თავისი
 ხობითა და მუშებით მოედებიან ვენახებს. ყველას
 ხელში პატარა კალათა უჭირავს. აქა-იქ კი დიდრო-
 ნი კალათები სდგას. ხელის კალათიდან ყურძენს დიდ
 კალათაში ჰყრიან, შემდეგ დიდი კალათები იქავე
 ფურგუნთან მიაქვთ. ფურგუნებზე კი დიდრონი
 ბოქკები (ჩანები ანუ კოდები) ალაგია. ყურძენს ამ
 ბოქკებში ჰყრიან და შემდეგ დასაწურად მიაქვთ.
 ყურძენს დასაწურად ორი მუშაა საკმარისი. ყურ-
 ძენს ჩვენებურად ფეხებით კი არა, მანქანით სწუ-
 რვენ, რომლის ჩარხსაც ჯერ-ჯერით ორი მუშა
 ატრიალებს. ყურძენს წვენი დასაწურავ მანქანიდან
 დიდ ღია ბოქკებში (ჩანებში) ჩადის, საცა დედას
 აძლევენ. შემდეგ ღვინოს შესანახად სარდაფის ბოქ-
 კებში იღებენ. ღვინის გადაღებ-გადმოღება სასრუ-
 ტავ მანქანის საშუალებით ჰხდება, და ერთი წვეთიც
 კი არ იღვრება. გერმანელები ღვინოს არაფერს არ
 ურევენ და თავანკარს ჰყიდიან. გერმანელების ღვი-
 ნო მდარეა და კახურ ღვინოს ძალიან ჩამოუვარ-
 დება.

ქაქას ჯერ მანქანით ჰქაჯავენ, რომ მთელი
 წვენი გამოუვიდეს, შემდეგ კი არაყად ჰხდიან. გერ-
 მანელების არაყის სახდელი ნამდვილი ქარხანაა. არ-
 ყის სახდელი საზოგადოა, სასოფლო და ძალიან გაუმ-
 ჯობესებული. ათამდე არყის ქვაბი სდგას და ყვე-
 ლას ერთი მაზუთით გასახურებელი აქვს. ყველას
 თავისი ქაჯა ჯერით მიაქვს ქარხანაში გამოსახდე-

ლად. არყის სახდელ ქარხნის ქვეშ დიდი სარდათია, სადაც არყის შესანახი ბოქკები სდგას. არაყი ჯერ არყის საზომავში ჩადის, იწყებება და იწერება, ვის რამდენი არაყი გამოუვიდა, შემდეგ არაყი გადადის დიდ ბოქკებში და იქ ინახება. სულ ყველას არაყი ერთმანეთშია არეული. ქაქის პატრონს შეუძლიან მხოლოდ ერთი ვედრო არაყი წაიღოს მუქთად. დანარჩენი არაყი კი ერთბაშად იყიდება და ქაქის პატრონებს ფული უბრუნდებათ. არაყს მეტ ნაწილად ყიდულობს შუსტოვი, სარაჯი-შვილი ან ფორერი.

გამონახადი ქაქა ტყუილად როდი იკარგება. სასუქათ ვენახებს აყრიან, ისე რომ ვენახს უკანვე უბრუნდება ის, რაც წაართვეს, და გასაკვირველი არ არის, თუ გერმანელთა ვენახები კარგ მოსავალს იძლევა.

თუმცა გერმანელთა ცხოვრების უმთავრესი წყარო ვენახია, მაგრამ ამას გარდა, ყოველმა გერმანელმა რაიმე ხელობაც იცის. სკოლის გათავების შემდეგ, ბავშვი ხელობას სწავლობს: დურგლობას, მებოქკეობას, მქედლობას, მღებრობას და სხვა. ყოველ ოჯახში მოიპოვება სადურგლო იარაღი, და თავისუფალ დროს გერმანელი თავის სადურგლოში მუშაობს. ხელოსნობაში გერმანელს ვერავინ ვერ შეედრება.

გერმანელი თუმცა თითონ მუშაობს, მაგრამ არც ბუნების ძალას სტოვებს მუქთად. ახალშენს გვერდზე პაწაწა მდინარე, განჯა, ჩამოუდის. ამ მდი-

ნარეს ამუშავებინებენ ჯერ წისკვილის ბორბლებს მერე—ელექტრონის მანქანებს. ელექტრონის გერმანელებს თითქმის მუქთად უჯდებათ, და ამისათვის ახალშენში ელექტრონით განათებული სახლი ხშირია. ელექტრონით განათება ნავთზე იაფად უჯდებათ. მაგალითად, იმისთანა ლამპარი, რომლის მანათობლობაც თექვსმეტის სანთლის სინათლეს უდრის, თვეში ოთხ აბაზად ღირს. განათებას გარდა, გერმანელები ელექტრონს მამოძრავებელ ძალადაც იყენებენ, მაგ. ღურგლები ელექტრონის ძალით ფიცრებსა ხერხავენ, აშალაშინებენ; მებოქკეები საბოქკე ფიცრებსა სთლიან ელექტრონის სათლელით, ფურგუნის მკეთებლები, ზეინკლები, ერთი სიტყვით ყველა სახელოსნოში ელექტრონის ძალას იყენებენ. თქვენ წარმოიდგინეთ, ზოგიერთები უთოსაც კი ელექტრონით აცხელებენ. აფთიაქში წყლის ასადუღებელი ფინჯანი აქვთ. ელექტრონის შემწეობით სულ რამდენსამე წამში აღუღებენ წყალს. ამგვარად ელექტრონის ძალას ბევრნაირად იყენებენ.

მეორე ალაგი ელექტრონის შემდეგ მებოქკეობას უჭირავს. თუმცა ყოველმა გერმანელმა მებოქკეობა იცის, მაგრამ თავის ცოდნას გერმანელი მხოლოდ ძველ ბოქკების შეკეთებაში იყენებს. დიდ ბოქკების გასაკეთებლად კი დიდი ქარხანაა საჭირო; გერმანელებსაც ეს დარგი ხელოსნობისა საუკეთესოდ აქვთ მოწყობილი.

გერმანელთა წარმოებაში მესამე ალაგი ფურგუნების გაკეთებას უჭირავს. ახალშენებში გაკეთე-

ბული ფურგუნი იმისთანა მკვიდრი და კარგად მოწყობილი სხვა გუბერნიებში გააქვთ. ამას გარდა, მას შემდეგ, რაც არის კრამიტის და აგურის ქარხნები და ერთი მადნეულობის სადნობი ქარხანა. ამ ქარხანაში შეაკეთებენ ხოლმე სოფლის სამეურნეო იარაღს; გარდა ამისა, ღვინის გადასაღებ მანქანებსაც აქ აკეთებენ.

დასვენება გერმანელებისა.

კვირა დღე ახალშენებში.

გერმანელი გამუდმებულ შრომაშია; უსაქმურად ვერა ნახავთ. თუ გერმანელს საქმე არა აქვს, სახლში ჩხირკედელაობს: ან ბოჭკებს უვლის, ან ფურგუნს, ან რომელსამე საღურგლო ან სამჭედლო საქმეს აკეთებს და მხოლოდ კვირაობით ისვენებს. კვირას გარდა, სხვა უქმეები არა აქვთ. გერმანელებს კვირა ძალიან სწამთ. ამ დღეს არც თითონა მუშაობენ, არც საქონელს ამუშავებენ. კვირაობით ყველანი საუკეთესოდ ირთვებიან. ამ დღეს სამჯერა აქვთ წირვა: დილით დიდებისათვის, სადილთ უკან პატარებისათვის, შემდეგ—მოზრდილთათვის და იმათთვის, ვინც პირველ ზიარებისათვის ემზადება.

გერმანელები ქრისტიანენი არიან, ლიუტერის რწმენისა. არც წმინდანები სწამთ, არც ბერობა, არც ხატები, არც მარხვა, არც საიდუმლოებანი, გარდა ზიარებისა და ნათლობისა. სწამთ მხოლოდ საღმრთო წერილი და ეკლესიაში მხოლოდ

სახარება უძვეთ. ეკლესიის სხვა რაიმე სამკაულზე არა
სწამთ.

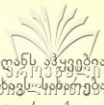
გერმანელები მღვდელს **პასტორს** ეძახიან. პასტორს უმაღლესი სწავლა აქვს მიღებული.*) ჩაცმობით დახურვით პასტორი ერის კაცისაგან არ განსხვავდება. არც თმასა და წვერ-ულვაშს უშვებს, არც ანაფორას იცვამს, როგორც ჩვენი მღვდლები; არც წვერ-ულვაშს იპარსავს, როგორც ფრანგების მღვდელი. პასტორი არც ცხოვრებით განსხვავდება ერის კაცისაგან: შეუძლიან იყოს უცოლო და შემდეგ, პასტორობის დროს, ცოლი შეერთოს. თუ დაქვრივდა, მეორე ცოლის შერთვაც შეუძლიან. წირვის დროს პასტორი იცვამს ანაფორის მსგავს ჩასაცმელს და ყელზე თეთრ ყელსახვევს იკეთებს.

გერმანელების წირვა არის პასტორის ქადაგება, სახარების კითხვა და პატარ-პატარა საგალობელთა გალობა. საგალობლები—ეს პატარ-პატარა სამღთო შინაარსის ლექსებია, დაწერილები გერმანელების მოლექსეებისაგან.

ეკლესიაში მლოცველები სკამებზე სხედან. წირვა იწყება საგალობლებით. ხელში ყველას საგალობლების წიგნი უჭირავს. კედელზე ჩამოკიდებულია იმ საგალობელთა ნომრები, რომელნიც იმ დღეს უნდა იგალობონ. ეკლესიის არღანი**)) დაიწ-

*) რუჟეთში პასტორები სწავლას იურივეის (დორპატის) უნივერსიტეტის ხალვის-მეტყველთა ფაკულტეტზე იღებენ.

**)) საეკლესიო არღანი სულ სხვაა და სამიკიტნოს არღანთან საერთო არაფერი აქვს.

ყებს დაკვრას, და მლოცველებიც არღანს აჭყებენ. გალობას შემდეგ, პასტორი წაიკითხვას წიგნებს. შემდეგ ისევ იგალობებენ, მერე პასტორი ქადაგებას ამბობს, ქადაგებას კიდევ გალობა მოჰყვება და წირვაც გათავდება. გალობაში ყველანი იღებენ მონაწილეობას.

უპირველესი ადგილი გერმანელების წირვაში პასტორის ქადაგებას უჭირავს. პასტორი უმთავრესად მქადაგებელია. თავისის ლამაზისა და შინაარსიანის სიტყვით დააინტერესებს ხოლმე მსმენელებს; ამისათვის ყოველ კვირას ეკლესია ხალხით სავსეა.

როცა წირვა დათავდება, ყველა თავ-თავის სახლში მიდის სადილის საქმელად. სადილთ უკან იწყება პაწაწების წირვა. აქაც პაწაწები ერთად არღანზე აყოლებით გალობენ. შემდეგ კი ჯგუფ-ჯგუფად იყოფებიან; ყოველსავე ჯგუფს თავისი დამრიგებელი ანუ მასწავლებელი ჰყავს. დამრიგებლებათ თითქმის სულ ქალები არიან. ყველა დამრიგებელი თავის ჯგუფს უამბობს იმ დღეისათვის დანიშნულ სამღთსო მოთხოვრებას, განუმარტავს. შემდეგ ისევ საერთო გალობაა, რის შემდეგაც პასტორი ქადაგებას ამბობს. ბოლოს პატარეები გალობენ და წირვაც ამითი თავდება.

პატარების წირვის შემდეგ, მოზრდილების წირვა იწყება. ამ წირვას ესწრებიან ესე 13—18 წლის ახალგაზდობა და მოხუცებულებიც; ეს წირვაც სხვა წირვისთანაა. მხოლოდ ამ წირვას უნდა უსათუოდ დაესწრას ის, ვინც პირველ ზიარებისათვის ანუ

კონფირმაციისათვის ემზადება. ჩვენში ვიცით, პატარა ბავშვსაც კი ვაზიარებთ ხოლმე. გერმანელებსაც ასე არ იციან. იმათის აზრით, კაცი უნდა ეზიაროს მხოლოდ მაშინ, როცა შეისწავლის საღმრთო წერილს და მის მნიშვნელობას გაიგებს. ეს-კი ხუთმეტ წლის შესრულებამდე არ შეიძლება. ვისაც უნდა პირველად ეზიაროს, ჯერ გამოსცდიან. გამოცდა ასე ჰხდება: როცა გერმანელი ბავშვები სახალხო სკოლას ათავებენ, მიდიან და პასტორთან ეწერებიან. პასტორი იმათთან მეცადინეობს სამის თვის განმავლობაში. მხოლოდ საღმრთო წერილს ასწავლის. როდესაც მოემზადებიან, ერთ დანიშნულ კვირას ეკლესიაში იმართება იმათი გამოცდა. პასტორი შუა წირვის დროს საჯაროდ აძლევს თვითეულ მათგანს კითხვებს. ვინც სულ ვერაფერს მიუგებს, იმას ხელმეორედ დასჭირდება მომზადება. ვინც საჭირო ცოდნას გამოიჩენს, იმავე დღეს ეზიარება და ქორწინების უფლებაც ეძლევა. ვინც ასე, საჯაროდ, არ გამოუცდიათ, ქორწინების უფლება არა აქვთ.

სხვა-და-სხვა სარწმუნოებრივი წესი

მონათვლა, ჯვარისწერა და დამარხვა.

რა კი ეკლესიაზე დავიწყეთ ლაპარაკი, ურიგო არ იქნება გაგაცნოთ გერმანელთა სხვადასხვა სარწმუნოებრივი წესიც. დავიწყოთ ნათლობიდან. მონათვლის დროს ბავშვს წყალში არ ამოავლებენ, რო-

გორც ჩვენში, და არც მირონსა სცხებენ, პასტორი თბილ წყალში ჩაჰყოფს ხელს ნათლობის ნიშნად. ბავშვს თავზე მოუსვამს. გერმანელები ჯვარს არც თითონ ატარებენ, არც ბავშვს დაანათლებენ ხოლმე.

ჯვარის წერის დროს ზიარება არ იციან. პასტორი ჯვარს რამდენსამე წყვილს ერთად სწერს. მეფე-დედოფალნი ჯვარის წერის დროს სხედან; როცა ჯვარის წერა გათავდება, პასტორი მეფე-დედოფალს სახარებას ურიგებს. ნათესაობა გერმანელებმა თითქმის არ იციან; მაგალითად, ორ ძმას შეუძლია ორი და შეირთოს; ან როცა კაცს ცოლი მოუკვდება, ცოლად თავის ცოლის დას მოიყვანს ხოლმე: ამისთანა დედინაცვალს თავის გერებისათვის (დისწულებისათვის) უფრო მეტი გულ-მტკივნეულობა შეუძლიან გამოიჩინოსო.

დამარხვა გერმანელებმა სხვა ნაირად იციან, ვიდრე ჩვენში. მიცვალებულს ქელეხს არ უმართავენ და ქირისუფალს დამარხვაზე არავითარი ხარჯი არ მოსდის. ჩვენში მიცვალებულს სასაფლაომდე ხელით წაასვენებენ ხოლმე, შემდეგ ქირისუფალი იძულებულია ხალხს პატივი სცეს და ქელეხი გადაიხადოს. გერმანელები კი მიცვალებულს სასაფლაომდე ამფიონით (ეტლით) მიასვენებენ. ამფიონი სასოფლოა, საზოგადო, და ქირას არ იხდიან. ცხენებს ამფიონში ჯერ-ჯერით აბამენ.

თითქმის მთელი ახალშენი, მეტ ნაწილად კი დედაკაცობა, მიცვალებულს უკან მისდევს, მამაკაცები ხშირად შინ არ არიან, სამუშაოდ არიან გა-

სულები და ამის გამო მიცვალებულის გასაქრისად
 „პატივისცემად“, არა სცალიანთ. მიცვალებულის
 გასვენებისას გზადაგზა გალობენ. სასაფლაოზე პას-
 ტორი სიტყვას ამბობს, რომლითაც ქირისუფალთ
 ანუგეშებს. შემდეგ კუბოზე დააყრის მიწას და
 მიცვალებულს მიწას მიაბარებენ. უნდა შევნიშნოთ,
 რომ კუბოს თავი სულ დახურულია და გზაშიაც არ
 ჰხდინან, როგორც ეს ჩვენში იციან. დამარხვას შემ-
 დეგ, ხალხი თავ-თავის სახლში მიდის.

გერმანელებს სასაფლაო ცალკე აქვთ, ახალ-
 შენის გარედ, და არა ეკლესიის ეზოში, როგორც ეს
 იმერეთშია. სასაფლაოს გარშემო გალავანი აქვს.
 გერმანელები ძალიან უვლიან სასაფლაოს, საფლა-
 ვებზე დარგული ხეებია, დათესილია ყვავილები,
 რომელსაც მუდამ-დღე რწყავენ. ამიტომ სასაფლაო
 ლამაზი სანახავია.

თავის მკვლელს გერმანელები სასაფლაოს გა-
 რედ ჰმარხავენ. წლის წირვა, ან ორმოცისა, ან პა-
 ნაშვიდები გერმანელებმა არ იციან.

ყოველისავე საეკლესიო წესის გადახდა, გარდა
 ქორწიებისა და ზიარებისა, მასწავლებელსაც შეუ-
 ძლიან. გერმანელების თვალში მასწავლებელი იგი-
 ვე პასტორია და დიდის პატივისცემით ეპყრობიან.
 როცა პასტორი არ არის, საეკლესიო წესებს მას-
 წავლებელი ასრულებს: სწირავს და მხოლოდ ქადა-
 გებას წიგნიდან კითხულობს, ჰნათლავს, ჰმარხავს.

III

ახალშენების მმართველობა

თანამდებობის კაცნი და მათი მოვალეობა.

ახალშენს სათავეში მამასახლისი უდგას, რომელსაც „**შულცს**“ ეძახიან. მამასახლისს ანუ „შულცს“ სოფლის ყრილობა ირჩევს ოთხის წლით. სამი თანაშემწე და ერთი მწერალი ჰყავს. ყველა ჯამაგირს იღებს თვეში რვა თუმნიდან დაწყებული ხუთ თუმნამდე. რადგანაც ახალშენს ძალიან ბევრი სასოფლო დაწესებულება აქვს, შულცს ძალიან ბევრი საქმე აქვს. შულცი ყურს უგდებს სასოფლო შენობებს, წყალსადენს, სარწყავ არხს, ქუჩებს, განათებას. შულცს აბარია საზოგადო ფული, რომელიც სესხად ეძლევა სოფლელებს და სარგებელი ამ ფულისა სოფლის სასარგებლოდ მიდის. შულცი ყრილობის მიერ ამორჩეულებთან ერთად ვენახების მორწყვის რიგს აწესებს. სარწყავი წყალი თავისუფალი თითქმის არასოდეს არ არის, არც დღე და არც ღამე. ერთის კვირის წინად დაახლოვებით ყველამ იცის, თუ როდის შეხედება მორწყვის ჯერი. წყალს საათობით ჰნიშნავენ. ამას გარდა, შულცი ყურს უგდებს სასოფლო მიწებსაც. თუმცა მიწები თითქმის გაყოფილია და ყოველ მეკომურს მიწა საკუთარი აქვს, მაგრამ ცოტაოდენი მიწა გასაყოფია, და ამ მიწებით მორიგებით სარგებლობენ. მი-

წის გაყიდვისა ან დაგირავების ნება მოახსენებენ
 არა აქვთ.

საზოგადო საქმეებს კრება ანუ ყრილობა სწყვეტავს. რადგანაც კვირა დღით გერმანელები არა საქმიანობენ, ამისათვის ყრილობა კვირაობით არ იმართება. ყრილობას ჰმართავენ საქმის დღეს, მეტ ნაწილად დილაობით, სამუშაოზე წასვლის წინ, ხუთეკვს საათზე. ახალშენში ყრილობის მოხდენა ძალიან ადვილია: გერმანელებს ჰყავთ ერთი კაცი, რომლის მოვალეობაც ხალხის დაძახებაა ან რაიმე საქმის გამოცხადება. ამ კაცს „ბიტელს“ ეძახიან. როდესაც საჭიროა რაიმე გამოეცხადოს ხალხს, ბიტელი აიღებს ზარს და ქუჩა-ქუჩა დადის. ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ახალშენში ქუჩები სწორია და ადვილია ჩამოვლა. თუ საჩქარო საქმეა, „ბიტელი“ ცხენით დადის, თუ არა და — ფეხით. ბიტელი ჯერ ზარს რეკავს, რომ ყურადღება მიიქციოს, შემდეგ კი ამბობს, რაც სათქმელი აქვს. ასე შემოუვლის ყველა ქუჩას და ყველას გააგებინებს, რაც საჭიროა. ბიტელის საშუალებით, სოფელში შეგიძლიანთ გამოაცხადოთ, რაც კი გსურთ. მაგალითად, თუ ეძებთ სახლს, მიმართავთ ბიტელს, მისცემთ ათ შაურს (ეს არის დანიშნული კერძო განცხადების ფასად), და ის გამოაცხადებს სოფელში. თუ გინდათ რამის გაყიდვა, ან რამის ყიდვა ამასაც ბიტელის საშუალებით გამოაცხადებთ. თუ წარმოდგენის გამართვა გინდათ, საჭირო არ არის აფიშების გაკვრა, ბიტელი ყველაფერს გააგებინებს ხალხს.

ბიტელის საშუალებით ცხადდება, რომ უნდა გაიყიდოს ღვინო, და არც ვინმეს უნდა არ შეუძლიან იმაზედ იათად გაჰყიდოს ღვინო, რაც ბიტელის საშუალებით „შულცმა“ და ამორჩეულმა კაცებმა გამოაცხადეს. ამისთანა ერთი პირი კარგია და გერმანელები ძალიან კარგ ფასადაც ჰყიდიან ღვინოს. ბიტელის პირით ცხადდება, როგორც ღვინის ფასი, აგრედვე ის, თუ რა ფასი უნდა მისცენ ამა თუ იმ საქონელში. მაგალითად, ზამთრის დამდევს გერმანელებს წესადა აქვთ იყიდონ ღორები და დაამზადონ ღორი, კუპატები; ზამთრის პირში სომხები ჩამორეკენ ხოლმე ღორს. რადგანაც ყველა გერმანელს ესაჭიროება ღორის ყიდვა, ამისათვის მელორეები ფასს ძალიან ასწევენ ხოლმე. ამ შემთხვევაში ბიტელი გამოაცხადებს: ღორის ფასი ესა და ეს არის და ვინც მეტს მისცემს, დაჯარიმებული იქნებაო. ასე ხდება განიხვრა.

სხვა-და-სხვა საამხანაგო დაწესებულებანი

კოოპერაციები; მომხმარებელი და გამსესხებელი
ამხანაგობანი; საზოგადო სარდაფი ანუ მარანი.

ზემოდ ჩამოთვლილი მაგალითებიც საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, თუ როგორის ერთსულოვნებით მოქმედობენ გერმანელები. მაგრამ მათს საზოგადოებრივს სულის სიძლიერეს ჰხატავს უფრო მათგან დაარსებული ამხანაგობანი. ყველას კარგად მოგეხსენებათ, თუ როგორ ძვირად ჰყიდიან საქო-

ნელს ვაქრები. სიძვირესაც ჯანი გავარდეს, ვერძო
 ვაქარს ხშირად არც კი აქვს ის საქონელი, ვერძო
 გინდა, ან თუ აქვს და იყიდე, ხშირად უვარგისია.
 საჭიროა, კაცმა საქონელი იყიდოს პირდაპირ სა-
 ქონლის გამკეთებლისაგან; მაშინ საქონელი იაფიც
 დაჯდება და კარგიც იქნება. მაგრამ ერთი კაცისა-
 თვის ეს მოუხერხებელია. ერთ კაცს ცოტა საქო-
 ნელი სჭირდება და ცოტა საქონლის დაბარება კი
 ძვირად ჯდება. აი ამისათვის საჭიროა სხვებთან შე-
 ერთება, ამხანაგობა, საამხანაგო დუქნის დაარსება.

ყოველ ახალშენში **საამხანაგო დუქანი** არსე-
 ბობს, რომელსაც „**კონზუმს**“ ეძახიან. ამხანაგობის
 წევრად თითქმის ყველა მცხოვრებელია. საწევრო
 გადასახადი ერთი თუმანია. „კონზუმში“ მოიპოვება
 ყოველივე საჭირო საქონელი: წვრილმანი, ფართ-
 ლეულობა, რკინეულობა, მეურნეობისათვის საჭირო
 იარაღი, ყველი, ერბო, შაბიამანი და სხვა. ყოველი
 გერმანელი „კონზუმში“ ვაქრობს. „კონზუმი“ ვაქ-
 რობაში არავის ატყუებს, და თუ ვინმე ნისიად ჰხარ-
 ჯავს, ზედმეტს არ აწერს, როგორც ეს კერძო ვაქ-
 რებმა იციან. ახალშენში რამდენიმე კერძო ვაქარი
 არის, მეტ ნაწილად სომხები. კერძო ვაქრები „კონ-
 ზუმის“ დიდი მტრები არიან, და სცდილობენ „კონ-
 ზუმს“ სახელი გაუტეხონ, ავრცელებენ მის შესახებ
 სხვა-და-სხვა ჭორს, მაგრამ მაინც ვერას აკლებენ.
 მაგ-, ერთხელ ერთი ვაქარი ნავთს კონზუმთან შე-
 დარებით უფრო იაფად ჰყიდდა. ყველგან იმას ლა-
 პარაკობდა, კონზუმში ყველაფერი ძვირად იყიდება,

მაგათ რა იციან ვაქრობისაო. მაგრამ შეამოწმეს ვაქრობის საწყაო ქურქელი და ნაკლები აღმოჩნდა. შინივე ვაქრობა აუკრძალეს და ახალშენიდან გადაცვეს. ყველა ვაქარმა სოფლისაგან უნდა აიღოს ვაქრობის ნებართვა. ამ ბოლო დროს გერმანელები კერძო ვაქრებს აღარ აძლევენ ვაქრობის ნებას და „კონზუმს“ კი აფართოვებენ.

გარდა „კონზუმისა“, გერმანელებს აქვთ საამხანაგო საყასბო დუქანი. ვინ არ იცის ყასბების თავგასულობა! ხორცს ხომ ძვირად ჰყიდიან, და ვინ იცის კიდევ, როგორის საქონლის ხორცსა ჰყიდიან. ჩაკვდება სადმე ხარი, ხორცს საყასბოში მიაბრებინებენ. გახდება ძროხა ავად, და ავადმყოფ ძროხის ხორცსაც საყასბოში ამოაყოფინებენ თავს. ჩვენ კი უვარგისის ხორცი თ ვიკვებებით. ამასაც გერმანელებმა ამხანაგობა წაუყენეს წინ. საამხანაგო საყასბოში მუდამ სალი ხორცი იყიდება. ხორცის ფასი ახალშენ გერმანელებისათვის სხვაა, გარეშეთათვის — სხვა. ეს იმიტომ, რომ გერმანელები თავიანთებისაგან არას იგებენ, სხვაზე კი მოგებით ჰყიდიან; ხორცის ფასი იმაზეა დამოკიდებული, თუ დაკლული საქონელი რა დაუჯდათ, ამიტომ ფასი ძალიან ცვალებადია, მაგ. თუ დღეს ხორცი გირვანჯა 12 კაპ. იყიდება, შეიძლება ხვალ იმაზედ უკეთესი ხორცი 8 კაპ. გაიყიდოს.

საამხანაგო დუქნის გარდა, გერმანელებს საამხანაგო აფთიაქიცა აქვთ და ექიმიცა ჰყავთ დაქირავებული.

გარდა ზემოდ ჩამოთვლილ ამხანაგობათა, რომელთაც მომხმარებელი ამხანაგობა ჰქვიათ, გერმანულ ენაში ლებს აქვთ **გამსაღებელი** ამხანაგობაც. როცა კაცს საქონელი აქვს გასაყიდი, მაგ., ღვინო, სცდილობს მალე გაჰყიდოს, რათა ფული აიღოს და ხელი მოინაცვლოს. რადგანაც ღვინო ბევრს სხვასაცა აქვს გასაყიდი, და იმათაც ფული უჭირთ, ამისათვის ერთმანეთს ეჯობრებიან და ღვინოს აიაფებენ. ღვინოს ჩარჩები ყიდულობენ, იმისთვის კი არა, რომ სულ თითონ დალიონ, არამედ იმისთვის, რომ შემდეგ გაყიდონ და ფული მოიგონ. ჩარჩები სცდილობენ, რაც შეიძლება იაფად, ჩაიგდონ ხელში საქონელი. ძალიან კარგი იქნებოდა, თუ ღვინოს ჩარჩებს კი არ ჩაუგდებდით ხელში, არამედ უიმათოდ პირდაპირ ღვინის მხმარებელს მიეყიდდით ღვინოს, მაშინ მოგება ჩვენვე დაგვრჩებოდა. ღვინის მიყიდვას პირდაპირ მხმარებელისათვის ერთი კაცი ვერ მოახერხებს. აქაც საქიროა შეამხანაგება, ამხანაგურად ღვინის გაყიდვა. თუმცა გერმანელები, „ბიტელის“ საშუალებით, თითქმის ერთნაირ ფასად ჰყიდნენ ღვინოს, მაგრამ მაინც იმდენად ვერ ასწევდნენ ხოლმე ღვინის ფასს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო. ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ელენენდორფის ღვინოებს მეტ ნაწილად ორი მდიდარი კაცი ყიდულობდა—ფორერი და ჰუმმელი. ისინი ღვინის ფასს ძალიან დასცემდნენ ხოლმე. თუმცა ახალშენში გამოცხადებული ყოფილა, ამა და ამ ფასზე იაფად ნუ გაჰყიდით ღვინოებსაო, მაგრამ ფორერს

მინც ვედრო ღვინო სამ აბაზამდე დაუყვანო, ^{რეიტენბახი} ^{საქონელი} ^{მასწავლებელი} ^{რეიტენბახი} ^{შექმნა} ^{ღვინის} ^{გამყიდველთა} ^{ამხანაგობა}, რომელსაც სახელად უწოდეს **კონკორდია** (შეთანხმება). კონკორდიის დანიშნულება ის არის, რომ კარგ ფასად იყიდებოდეს გერმანელების ღვინოები. ელენენდორფის ღვინო კავკასიაში ძალიან ცოტა იყიდება. ამისათვის საჭირო იყო, ეს ღვინოები რუსეთსა და ციმბირში გაესაღებინათ. რუსეთში კი ნამდვილი ღვინო არა საღდება; ამისათვის გახდა საჭირო ელენენდორფის ღვინოების სხვადასხვა ნაირად დამზადება. „კონკორდიამ“ ააშენა თავისათვის საამხანაგო სარდაფი, მოიწვია ღვინის მკეთებელი და შეუდგა ღვინოების მზადებას. ნამდვილ ღვინოს ურევენ შაქარს, სპირტს, სხვადასხვა შარბათეულს სურნელებას და ამზადებენ მრავალ გვარ ღვინოს: შუშხუნა ღვინოს, ტკბილს, მუსკატს და სხვ.; ერთისა და იმავე ღვინისაგან ხუთ-ექვს ნაირ ღვინოს აკეთებენ. ესე შეზავებული ღვინო კი ძალიან საღდება რუსეთის ბაზარში და კარგი ფასიცა აქვს. „კონკორდიის“ საქმეები ძალიან კარგად მიდის და ბევრ ღვინოსაც ასაღებს. ამ ამხანაგობამ ძალიან ასწია ღვინის ფასი.

*) საზოგადოდ გერმანელთა მასწავლებლები დიდ შრომას ეწევიან ამა თუ იმ საამხანაგო დაწესებულებაში. „კონკორდიის“ — საამხანაგო საყასბო, არყის საამხანაგო სახდელიც მასწავლებელ რეიტენბახის შრომითაა შექმნილი. სხვა ახალშენებშიაც მასწავლებლები უღვანან სათავეში ამა თუ იმ ამხანაგობას.

თუ წინად ერთი ვედრო ღვინის ფასი სამ აბაჯრად იყოს ჩამოდიოდა, ახლა მანეთზე ძირს აღარ იწევს.

როდესაც ძალიან ბევრი ღვინო მოდის და მოსალოდნელია, ღვინის ფასი დაეცემა, ზედ მეტ ღვინოებს კონიაკად ჰხდიან, და ბაზარს არ ატყობინებენ ზედ მეტ ღვინის მოსვლას.

თუმცა ელენენდორფში და სხვა ახალშენშიაც ყველა გერმანელი ცალკე აყენებს ღვინოს და ყველას თავისი ცალკე მარანი აქვს, მაგრამ ახლად მოშენე ახალშენში კი თავისი საკუთარი სარდაფი არავისა აქვს. მართლაც და სარდაფის აშენება ძალიან ძვირად ჯდება. მიწის ამოთხრა, კედლების ამოყვანა, თაღის გადაყვანა ბევრს ფულს თხოულობს. მაგრამ თუ ყველას ერთი საზოგადო სარდაფი ექნება, მაშინ იაფად დაუჯდებათ. ახალშენებშიაც ამას ვხედავთ. მაგალითად, სადგურ აქსტაფის ახლოს, ეს რამდენიმე წელიწადია, რაც ახალშენი **გრიუნფელდი** დააარსეს; აქ საამხანაგო, სასოფლო, სარდაფი აქეთ, და ყველანი აქ აყენებენ და ინახვენ ღვინოს.

გერმანელები საზოგადოდ მდიდრები არიან, მაგრამ არ გეგონოთ, აუარებელი მიწები ჰქონდეთ. გერმანელის ოჯახს საშუალოდ ერთ დესეტინამდე ვენახი აქვს, და ეს ერთი დესეტინა ვენახი გერმანელს ექვსას მანეთზე მეტ წმინდა შემოსავალს აღწევს. ჩვენში კი ბევრი, ბევრი სამას მანეთამდე მისცემს წმინდა შემოსავალი, ხარჯს გარდა. ეს იმის ბრალია, რომ გერმანელები ჩვენზე უკეთესად უვლიან ვენახებს და ღვინოსაც ჩვენზე უფრო მეტ

ფასად ჰყდიან. ვენახების შემუშავება და გერმანელს ჩვენზე იათად უჯდება, რადგან საქონელში კერძო ვაჭრებს მეტს ვაძლევთ, გერმანელებს კი, მომხმარებელ ამხანაგობის წყალობით, იათად უჯდებათ საქონელი. გერმანელებში საამხანაგო დაწესებულებანი ძალიან ღონივრები არიან, ჩვენში კი არა. ეს იმითი აიხსნება, რომ გერმანელები ყველანი წერა-კითხვის მცოდნენი არიან და ყველას ღრმად აქვს შეგნებული ამხანაგობის მნიშვნელობა. ჩვენ კი ჯერ ისევ შეუგნებლები ვართ და არ გვესმის, რა ძალაა ამხანაგობა.

სწავლა-აღზრდის საქმე.

აღზრდა ბავშვისა ოჯახსა და სკოლაში.

ახლა გავითვალისწინოთ გერმანელთა აღზრდა. რასაკვირველია, ქალებისა და ვაჟების აღზრდა ერთმანეთისაგან განირჩევა, მაგრამ საერთოდ კი ყველა გერმანელი ბავშვს ღვთის შიშსა და მოკრძალებაში ზრდის. ყოველ ბავშვს თავის მამის ხათრი და შიში აქვს. დედა კი, სამაგიეროდ, ბავშვებს ანებიერებს. რამდენადაც მამა სასტიკია, იმდენად დედა ლმობიერია. როგორც დედა, აგრედვე მამაც სცდილობს ბავშვს ღვთის სიყვარული შთაუწერგოს, ამისათვის დედ-მამა ბავშვებთან ერთად ხშირად გალობენ ხოლმე ღვთის სადიდებელ საგალობლებს. კვირაძალზე ყოველ სახლში გალობა ისმის: მამა ან დედა უკრავს ფისგარმონიას და სხვები გალობენ.

უნდა შევნიშნო, რომ თითქმის ყოველ გერმანელის
 ოჯახში არის ფისგარმონია, და ყოველმა გერმანელმა
 მა იცის ფისგარმონიის დაკვრა. შეძლებულ ოჯახ-
 ში პიანინოზედ დაკვრას ქალები სწავლობენ. ძა-
 ლიან ბევრი თავის შვილებს სკრიპკაზე დაკვრას ას-
 წავლის. ამ გვარად, პატარაობიდანვე გერმანელები
 მუზიკას სწავლობენ, და საკვირველი არ უნდა
 იყოს, თუ გერმანელებმა ძალიან ბევრი გამოჩენილი
 მუზიკის მკოდნე მოგვცეს. აქ საზოგადოდ გერმა-
 ნელებზედ მოგახსენებთ.

წერა-კითხვას ყველანი სახლში აწყებინებენ
 შვილებს. შვიდის წლისა, როგორც ვაჟი, ისე ქალი,
 ყველას სკოლაში მიჰყავს. ყოველ ახალშენში ორ-
 კლასიანი სკოლაა. სწავლაც ყველასთვის სავალდე-
 ბულოა, რადგანაც გერმანელთა სარწმუნოება ამას
 მოითხოვს. სოფლის სკოლაში ზრდიან თავიანთ
 შვილებს არა მარტო ლარებები, როგორც ჩვენშია,
 არამედ მდიდრებიც. რაც უნდა მდიდარი იყოს გერ-
 მანელი, შვილს ჯერ თავის სოფლის სკოლას გაა-
 თავებინებს. მილიონერ ფორერის შვილებიც ჯერ
 სახალხო სკოლაში სწავლობენ და შემდეგ საშუალო
 სკოლაში გადაჰყავთ. ჩვენში კი, საუბედუოდ, ასე
 არ ვიცით. ჩვენა ვსცდილობთ, რაც შეიძლება, მა-
 ლე მივაბაროთ ჩვენი შვილები საშუალო სკოლაში,
 მოვაშოროთ ოჯახს და ამით მოვაკლოთ ოჯახის
 აღმზრდელითი გავლენა. რაც უნდა ცუდად იყოს
 წარმოებული პირველდაწყებითი სკოლა, ცოტა ალა-
 გი მაინც აქვს დათმობილი სამშობლო ენას, და

ამას კი დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს. რადგანაც ოჯახიდან სკოლაში გადასვლა უფრო უსამჩნევი ხდება.

გერმანელს უყვარს თავისი სკოლა და შვილებსაც იქა ზრდის. სკოლაში სწავლა ექვს წელიწადს გრძელდება. ყველა საგანს პირველ ოთხ წელიწადს სამშობლო ენაზე ასწავლიან. რუსულ ენას მხოლოდ მეორე წლიდან იწყებენ, და სამ წელიწადს რუსულ ენას ისე სწავლობენ, როგორც საგანს. მეხუთე და მეექვსე წელიწადს კი ყველა საგანს რუსულად ითვისებენ. საღმთო სჯულს ყველგან სამშობლო ენით ასწავლიან. ორ კლასიან სკოლის გათავების შემდეგ, საკონფირმაციოდ (საზიარებლად) ემზადებიან.

სკოლას საკუთარი შენობა აქვს. სწავლა სწარმოებს ზამთარში დილის 8 საათიდან 11-მდე; შემდეგ საათ ნახევრით სკოლა იკეტება, მოსწავლენი და მასწავლებლნი სახლში მიდიან სასადილოდ. სადილობის შემდეგ, ისევ იკრიბებიან სასწავლებელში და ორ საათს კიდევ მეცადინეობენ. შემოდგომასა და გაზაფხულზე კი სწავლა დილის შვიდ საათიდან იწყება და ათ საათზე სადილობენ.

ელენენდორფის ორ-კლასიან სკოლას ექვსი მასწავლებელი ჰყავს, სხვა ახალშენებში კი ხუთი. მასწავლებლებს ჯამაგირად 600—900 მანეთამდე ეძლევათ. მასწავლებლებად გერმანელები არიან, რადგანაც გერმანელებს თავისი კაცი ქვეყანას ურჩევნიათ, რასაკვირველია, არა ცუდი, არამედ კარგი.

ორ-კლასიან სკოლის გათავება სავალდებულოა მაგრამ, ორ-კლასიან სკოლას გარდა, ელემენტარული ში არსებობს **ცენტრალური სკოლა**. ცენტრალურ სკოლაში იღებენ ორ-კლასიანში კურს დასრულებულებს ყველა ახალშენიდან. ცენტრალურ სკოლაში სწავლა სამ წელიწადს გრძელდება და ოთხი მასწავლებელი ჰყავს, რომელთაც ჯამაგირად 1200 მანეთი ეძლევათ თითოს. ეს სასწავლებელი კერძოა, **სკოლის მეგობრებისაგან** დაარსებული (სკოლის მეგობრებზე ქვევით მექნება ბაასი). ცენტრალური სკოლა გერმანელებს საზოგადო განათლებას აძლევს. მეურნეობას კი გერმანელი ბავშვი თავის ოჯახში სწავლობს. თუ კაცს საზოგადო განათლება აქვს, მეურნეობის გაუმჯობესება წიგნების კითხვით და გამოცდილებითაც შეუძლია. გერმანელების ცენტრალური სკოლა პროგრამით წინა სდგას ჩვენებურ საქალაქო სასწავლებელზე, მაგრამ ამ სკოლის გათავების შემდეგ გერმანელი არ მიდის სხვადასხვა კანცელარიებში მოხელედ, როგორც ეს ჩვენში იციან, არამედ უბრუნდება მიწას და მას ჩაჰკირკიტებს.

ჩვენში კი, საუბედუროდ, ხუთმეტ მანეთიან მოხელეობას ამჯობინებენ თავის მამულის ხუთ თუმანიან შემოსავალს. ჩვენი მემამულე ისევ იმას ამჯობინებს — დილიდამ საღამომდე კანცელარიაში იჯდეს და ბუზებსა სთვლიდეს, ვიდრე თავის მამულს უვლიდეს. თუ ამ მემამულეს საქალაქო სასწავლებელიც დაუსრულებია, ან ცხვირი მაინც შეუყვია შიგა, მაშინ ხომ, ღმერთმა დაიფაროს, მიწის მუშაობა რა იმისი

საკადრისია? თავი „ინტელიგენტად“ მოეჭყუებოდა, ჰგონია, „ინტელიგენტობა“ მუქთა ბუნებისაა და უნდა იხატებოდეს. ერთის სიტყვით, ჩვენში მუშაობა, შრომა, რაღაც არა საკადრის საქმედ არის გადაქცეული; გერმანელებში კი შრომასა და მშრომელს დიდს პატივსა სცემენ.

წარმოიდგინეთ, გერმანელები ისე არიან გამსჭვალულნი შრომის პატივისცემით, რომ ერთმანეთში მდიდრისა და ღარიბის გარჩევა არა აქვთ. მაგ., როდესაც მილიონერი ფორფერი მიდის, იგი მოვალეა ყველას—უკანასკნელ სკოლის მოსამსახურესაც კი, თავი დაუკრას, თუ სდგას. როდესაც მასწავლებლები სკოლაში იკრიბებიან, სკოლის მოსამსახურესაც ისე ართმევენ ხელს, როგორც თავის ამხანაგ მასწავლებელს. ეს აქ ისე ბუნებრივად ჰხდება, რომ აზრალაც არავის მოუვა სხვანაირად მოქცევა.

შრომას გერმანელები ბავშობიდანვე ეჩვევიან. პატარაობიდანვე ჰშველიან დედ-მამას მეურნეობაში: ვენახების მორწყვაში, ბარვაში, გაფურჩქნაში, კრეფაში და სხვა. მშობლების შემდეგ, მამულ-დედულს ძმები არ იყოფენ (ერთი დესეტინა ვენახი რა გასაყოფია?!). მთელი ქონება უმცროს ძმაზე გადადის. უმცროსი კი უმფროსებს ფულად აძლევს წილს. წინად. როდესაც ახალშენს საკმარისი მიწები ჰქონდა, სხვა ძმებს თითონ სოფელი აძლევდა მიწებს, და უმცროსი ძმა თავის ძმებს ბევრს არას აძლევდა, ახლა კი გარემოება შეიცვალა. უფროსი ძმები უმიწოდ რჩებიან და გერმანელები კი უმიწოდ ვერ გასძლებენ,

ისე როგორც თევზი უწყლოდ; ამისათვის უმეტესად გერმანელები საამხანაგოდ ყიდულობენ სხვადასხვა ადგილას მიწებს და იქა სახლდებიან. მაგ., ამ ცოტა ხანში გერმანელებმა ორი ახალი ახალშენი დააარსეს სადგურ აქსტაფას ახლოს. გერმანელებისათვის მიწები თათრის ბეგებს და ერთ ვილაც ქართველ თავადიშვილს მიეყიდათ. ამ ახალშენშიაც გერმანელები ისევ ისე ეწყობიან, როგორც ძველ ახალშენში იყვნენ.

ქალების აღზრდაც ახალშენში სხვანაირია, ვიდრე ჩვენში. ჩვენში ქალიშვილი არაფერს აკეთებს, „ქმრის სახლში რასაც იმუშავენს, ისიც ეყოფაო“. ასე ამბობენ ჩვენი დედები. გერმანელთა ქალიშვილები კი თავის დედ-მამის სახლში ყველაფერს აკეთებენ. გერმანელს რომ ერთად ერთის ქალიშვილის მეტი არაფინა ჰყვანდეს, მაინც სახლში ყველაფერს აკეთებინებს: სახლს ალაგებინებენ; საკმელს ახარშვინებენ, ხელ-საქმეს აკეთებინებენ. გერმანელთა აზრით, ქალიშვილმა თავის დედ-მამის ოჯახში დიასახლისობა უნდა ისწავლოს, რომ თავის ქმრის ოჯახსაც გამოადგეს. მართლაც და გერმანელთა ქალები მშვენიერი დიასახლისები არიან. იციან სახლის მოვლა, ბავშვის აღზრდა, მზარეულობა, პურის გამოცხობა, ხელ-საქმე, საოჯახო ანგარიში, ერთის სიტყვით, თუ გერმანელები დღეს ასეთი განვითარებული ხალხია, ეს გერმანელ ქალის გამრჯელობის ბრალია.

სკოლაში, როგორც ორკლასიანსა, აგრედვე ცენტრალურში, ქალები და ვაჟები ერთად სწავლობენ.

ამ გვარ სწავლას დიდი აღმზღელი მნიშვნელობა აქვს. ქალებს ვაჟებზე და ვაჟებს ქალებზე დიდ პატივს აქვთ. მაგ., ქალები ვაჟებისაგან ითვისებენ სიმამაცეს, გულადობას. ვაჟები ქალებისაგან — აზრთა სიფაქიზეს, მორიდებას. ამნაირ აღზრდას დიდი მნიშვნელობა აქვს ზნეობისათვის. და ასეთ ზნეობრივად აღზრდილ ახალგაზდობას, როგორც ამ ახალშენებშია, იშვიათად შეხვდებით სადმე.

სამოსწავლო წლის ბოლოს, მაისში, სასკოლო დღესასწაული იმართება ხოლმე. მოსწავლენი თავიანთ მშობლებით, მასწავლებელნი და, საზოგადოდ, ყველა მსურველნი ერთის დღით ახალშენის გარედ მიდიან, ტყეში, და იქ ჰმართავენ საზოგადო სადილს. სადილზე რამდენიმე ორკესტრი უკრავს. მუსიკა კლუბებისაა, რომლებზედაც ქვეით მექნება ლაპარაკი. სადილზე ამბობენ სიტყვებს სკოლის მნიშვნელობაზე, მოსწავლეთა და მასწავლებელთა სადღეგრძელოებს და შემდეგ ხახლში ბრუნდებიან. სკოლის დღესასწაულსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. ეს დღესასწაული ოჯახს სკოლასთან და სკოლას ოჯახთან აახლოვებს.

ახლა მსურს გავაცნოთ, თუ ვინ არიან „**სკოლის მეგობრები**“. მართალია, ახალშენი დიდ ფულსა ჰხარჯავს სკოლისათვის, მაგრამ სკოლას მაინც ეჭირვება ზრუნვა. მაგ., შეიძლება სკოლას აკლდეს წიგნები, კალმები, ავეჯი, ან მასწავლებელს სურდეს რაიმე გააუმჯობესოს სკოლაში და საღსარი კი არა ჰქონდეს. აი, ამისათვის არსებობს ამხანაგობა, რო-

მელიც სკოლისათვის ჰზრუნავს. ამ ამხანაგობის წევრთ სკოლის მეგობრებს ეძახიან და დიდ საცა სცემენ. სკოლის მეგობრები სკოლას ეხმარებიან: თუ ფულით, თუ გამოცდილებით, თუ რჩევით. ცენტრალური სკოლაც სკოლის მეგობრებისაგან არის დაარსებული. ამ სკოლისათვის თვითოეული მათგანი წელიწადში ერთ თუმანს იხდის და შემოწირულება კიდევ სხვაა.

ჩვენში, საუბედუროდ, სკოლის მეგობარს კი ვერა და სკოლის მტერს კი ბევრს შეჰხედებით.

კლუბები ახალშენში.

გერმანელებს სამი კლუბი აქვთ: საზოგადო, ახალგაზდა ვაჟთა და საქალო. საზოგადო კლუბის წევრობა მხოლოდ სრულ წლოვანთ შეუძლიანთ და საწევრო გადასახადი წელიწადში ერთი თუმანია. გერმანელების კლუბებში არ არის არც ბანქოს, არც ბილიარდის, არც ლოტოს თამაშობა. კლუბი გერმანელებს დასასვენებლად და ჯანის მოსალონიერებლად უნდათ. პირველი ალაგი კლუბში კეგლის თამაშობას უჭირავს. კეგლი გერმანელების საყვარელი სათამაშოა. კეგლზე თამაშობა ჯდება სამ შაურამდე და ჯანმრთელობისათვის ძლიერ კარგია. სხვა რაიმე სათამაშო კლუბში არ არის, თავს მუსიკითა და სიმღერით ირთობენ. საზოგადო კლუბს ორი ორკესტრი ჰყავს სიმებიანი და საბერი, როგორც სიმებიანს, ისე საბერსაც კლუბის წევრნი უკრავენ; კლუბს დაჭირავებული ჰყავს მასწავლებელი,

რომელიც წევრთ მუსიკას ასწავლის. კვირებში ხელ კლუბში სამუსიკო საღამო იმართება. ჰმართავს წარმოდგენებს, საცეკვაო საღამოს, რომლებზედაც კლუბის მუსიკა უკრავს. საბერი მუსიკა (სამხედრო მუსიკა) თითქმის ყოველ ახალშენშია. ახალგაზრდობა ამით ირთობს თავს, და არა ისე, როგორც ჩვენში—სამიკიტნოებში არღანზე ქეფით. საზოგადოდ, ახალშენებში სიმთვრალეს ვერ შეხვდებით. თუ ვინმე დაითრო და სულ უმნიშვნელო უწესოება იკადრა, „შულცს“ წარუდგენენ. „შულცი“ გვარს ჩაიწერს და გაუშვებს. როცა წვიმა მოვა, ქუჩები ატალახდება, ან სარწყავ არხს გაწმენდა მოუწდება, მაშინ ამ უენიშნულებს გამოიყვანენ და ამუშავენ: ქუჩებში ტალახს ახვეტინებენ, ან სარწყავ არხს აწმენდინებენ. თუ ვინმე ამისთანა სამუშაოს გამოსვლაზე უარს განაცხადებს, ან ჯარიმას გადაახდევინებენ, ან არა და რამდენსამე დღით ბნელ ოთახში დაამწყვდევენ. აი, ასე სჯიან დამნაშავეებს, მაგრამ ახალშენში დანაშაული იშვიათია.

„ახალგაზდა ვაჟთა“ კლუბს სარწმუნოებრივი ხასიათი აქვს. ამ კლუბს სათავეში პასტორი უდგას. კლუბის წევრობა შეუძლიანთ მხოლოდ ვაჟებს, ქალებს კი ამ კლუბში სრულებით არ უშვებენ. საწევრო გადასახადი თვიურად ექვსი შაურია. ყოველ კვირა საღამოს ამ კლუბში იმართება საუბარი სხვა და სხვა საგანზე, მაგ., თუთუნის ვნებაზე, ზნეობრიობაზე, პურის მოყვანის გაუმჯობესებაზე და სხვა. საუბრის შემდეგ იმართება კონცერტი: ახალგაზდა-

თა კლუბის ორკესტრი ასრულებს სხვადასხვა სიმღერას. სიკო ნომერს; ამას გარდა ამ კლუბში ფარჯიშობასაც დიდი ალბაგი უჭირავს. ამ კლუბის ნაკლი ის არის, რომ ქალები კლუბიდან განდევნილი არიან. ამ ბოლო დროს „ახალგაზდა ვაჟთა“ კლუბის წევრებმა მოითხოვეს, რომ ამ კლუბში ქალებსაც შესძლებოდათ სიარული, მაგრამ პასტორი წინააღმდეგა.

გერმანელ ქალებსაც თავიანთი კლუბი აქვთ — **საქალო კლუბი**. საწევრო გადასახადი ამ კლუბში არ არსებობს, მუდამ ხუთშაბათობით ქალები იკრიბებიან ერთად. ერთი ქალი წიგნს კითხულობს, სხვები კი ხელსაქმეს აკეთებენ და ამავე დროს კითხვას ყურს უგდებენ, რაც მთელის წლის განმავლობაში ხელსაქმე გაკეთდება, ერთად თავს უყრიან და გაზაფხულზე ჰმართავენ სეირნობას, საცა თავიანთ ხელსაქმის ნაწარმოებს ჰყიდიან. სეირნობიდან შემოსულ ფულს ქალები რაიმე საქველმოქმედო საქმეს ანდომებენ. ახლა ქალებს სურთ ამ სეირნობათა შემოსავლით უფასო სამკურნალო დააარსონ.

გერმანელები, საზოგადოდ, დინჯი ხალხია, როგორც ლაპარაკით, ისე ქცევით; დაპირებულ სიტყვას არასოდეს არ გადავლენ. გერმანელებს დიდი ეროვნული თავმოყვარეობა და სიმაყე აქვთ. გერმანელებს სამშობლო ენა ქვეყანას ურჩევნიანთ და ლაპარაკში უცხო ენის დახმარებას არა საჭიროებენ. ყოველმა გერმანელმა, თავის ენის გარდა, იცის თათრული და რუსული. რაც უნდა ნასწავლი იყოს გერ-

მანელი, თუ არ დასჭირდა, რუსულად არ დაილა-
პარაკებს. ჩვენში მიღებულია, ვითომ ვინც ^{ქართულად} ვინც ^{დაილაპარაკა}
ლი იცის, ნასწავლიაო, და აკი ყველანი რუსულს
ვამტვრევთ. გერმანელმა კი იცის, რომ ნასწავლობა
რუსულის მტვრევით არ გამოიხატება. ბევრჯელ
მინახავს ახალშენში ერთად თავმოყრილი სტუდენ-
ტობა, შეესწრებივარ მათს კამათს, მაგრამ არ გამი-
გია, რომ თავის აზრის გამოსათქმელად რუსულისა-
თვის მიემართათ. (ყველანი კი რუსეთის უმაღლესს
სასწავლებელში სწავლობენ). მინატრია, ნეტა რო-
დის შეესწრება ქართული ენა იმისთანა პატივს, რომ
ქართველ ერის შვილთაც ქართულად შეეძლოთ
მსჯელობა! მინატრია, მაგრამ ქართული ენა ამას
მოესწრება?...

ამ გვარად, ვხედავთ, რომ ახალშენები, თუმცა
მოწყვეტილები არიან თავიანთ სამშობლოს, მაგრამ
იმათ არ დაუკარგავთ არც დედა-ენა და არც ზნე-
ჩვეულებანი. სხვა ერთა შორის მცხოვრებნი, იმათში
არ გაითქვიფნენ და შეინარჩუნეს თავისი ეროვნული
თვისებანი; ერთის სიტყვით, გერმანელები არ გადა-
გვარდნენ. გამჭრიახობითა და შრომის მოყვარეობით
მოიპოვეს უზრუნველ ყოფილი ცხოვრება. როცა
დაინახეს, რომ სიღარიბის გზას აღგებოდნენ, დაიარ-
სეს ამხანაგობანი და სული მოითქვეს. ამხანაგობათა
შემწეობით ცხოვრება გააიფეს და თავიანთ ნაწარ-
მოებსაც კარგ ფასად დაუწყეს გაყიდვა. ამხანაგობა-
თა შემწეობით შეებრძოლნენ კაპიტალისტის ყვლე-
ფას და თავიანთ საქონელს თითონვე მოუპოვეს ბა-

ზარი. ამხანაგობათა შემწეობით ხელში ჩაიგდეს ახალ-
 ლი მიწები და დასახლდნენ.

ჩვენ კი, ჩვენსავე საკუთარ სამშობლოში მცხო-
 ვრებნი, ვკარგავთ სამშობლო ენას, ვივიწყებთ ჩვენს
 ეროვნულ კარგ ზნე-ჩვეულებას, ვკარგავთ ჩვენის
 წინაპრების სისხლით გაპოხიერებულ მიწა-წყალს
 და ჩალის ფასად უცხოელებს უგდებთ ხელში. სიმ-
 დიდრე ხელიდან მიგვდის და გაკოტრების გზას ვა-
 დგებით. რა არის მიზეზი? რასაკვირველია, ყველა
 მიზეზის ჩამოთვლას ვერ მოვახერხებ, მაგრამ ზოგი-
 ერთს კი ვიტყვი: უპირველესი მიზეზი ჩვენის და-
 ქვეითებისა არის ჩვენი გაუნათლებლობა, უვიცო-
 ბა. ჩვენი გაუნათლებლობა მით მტკიცდება, რომ
 სხვის ცუდი ჩვენს კარგს გვირჩევნია. ჩვენისავე გაუ-
 ნათლებლობით აიხსნება ის გარემოებაც, რომ სი-
 ლარიბეს ამხანაგობათა დაარსებით ვერ ვებრძვით.
 ამხანაგობის გასაძლიერად საჭიროა პატიოსანი, გამ-
 კრიახი მუშაკი, და ამისთანა მუშაკი ჩვენში იშვია-
 თია. ამხანაგობისათვის საჭიროა შეგნებული, გან-
 ვითარებული წევრი, და ჩვენის სამშობლოს ორი
 მესამედი კი ისევ უვიცობის წყვედიად შია. ეს არის
 ზიზეზი, რომ ჩვენში ამხანაგობანი ფეხს ვერ იკი-
 დებენ და მალე კოტრდებიან. ამხანაგურ დაწესებუ-
 ლებათ ბევრი მტერი ჰყავს, და უვიც ხალხზე ამ
 მტრებს უადვილდებათ გავლენის მოპოება. ამავე
 გაუნათლებლობის ბრალია ჩვენი მრავალ-აზრიანობა:
 იქ, საცა ათასი გერმანელია, ერთი აზრი ტრიალებს,
 და იქ-კი, საცა ერთი ქართველია, ათასი აზრი ტრია-

ლებს. ეს მრავალ აზრიანობა კულტურის ჩინური წესები
ჩაითვლებოდა, რაიმე პრაქტიკული შედეგი რომ
მოსდევდეს, მაგრამ, საუბედუროდ, ათასი აზრი ერთ
პრაქტიკულ შედეგსაც-კი ვერ შეჰქმნის. ამ გვარად,
ჩვენი დაქვეითება ჩვენის ხალხის უფიცობით აიხს-
ნება.

ვისურვოთ, რომ განათლებისა და გათვითკო-
ბიერების სხივებს მრავლად შემოეშუქებინოს ჩვენს
სამშობლოში და მით დაღუპვისაგან დაეხსნას.

11-72-60

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

წიგნი 10 კვ.